

ОСОБЛИВОСТІ МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглянуто особливості міжмовної інтерференції в художньому перекладі, її функціональний прояв. Стаття зосереджується на особливостях теоретичного обґрунтування явища інтерференції в перекладі.

Ключові слова: *інтерференція, мовний контакт, функціональність, художній переклад.*

The article highlights on the peculiarities of language interference in the process of literary translation. It substantiates the functionality of interference in the process of translation.

Key words: *interference, language contact, functionality, literary translation.*

Явище міжмовної інтерференції у перекладознавстві набуває ширшого тлумачення завдяки тому, що на відміну від лінгвістики, яка бере до уваги суто лінгвістичні фактори впливу однієї мови на іншу, перекладознавство розглядає також і екстралінгвістичні фактори, такі як: соціокультурне середовище створення тексту перекладу, часові обмеження, політичну спрямованість, вмотивованість та сприйняття тексту перекладу аудиторією, характер самої читацької аудиторії та жанр тексту оригіналу.

Для розуміння явища інтерференції у процесі перекладу необхідно розтлумачити низку понять та їх дію в рамках теорії інтерференції в перекладознавстві: *суб'єкт перекладу – перекладач, об'єкт перекладу – текст оригіналу, предмет перекладу – текст перекладу, метатекст, процес інтерференції, результат інтерференції*. Також важливу роль відіграє *напря́м перекладу*, характер цільової аудиторії та якість її *сприйняття* тексту перекладу.

Суб'єкт перекладу, або перекладач розглядається у рамках теорії інтерференції насамперед як білінгв, який може мати риси координативного – незмішаного білінгвізму, субординативного – змішаного чи субординативно – незмішаного білінгвізму. Необхідно наголосити на тому, що у цих трьох радикально різних ступенях співвіднесення двох мов у перекладача, процес інтерференції матиме зовсім різні якості. У випадку координативного незмішаного білінгвізму мови співвіднесені та співвідносять однаковою мірою у вжитку перекладача, і він розпізнає приналежність того чи того мовного акту до певної мови. Такий тип білінгвізму зустрічається, на нашу думку, вкрай рідко, оскільки для цього необхідні певні передумови, а саме: постійне двомовне середовище та попереднє тренування перекладача розпізнавати дві мовні системи для того, щоб вони не змішувалися в його свідомості. Інший ступінь білінгвізму перекладача є субординативний – незмішаний білінгвізм, при якому перекладач володіє однією мовою краще ніж іншою, при цьому одна мова є рідною, а інша набутою у процесі навчання. В свідомості перекладача не змішуються дві мовні системи завдяки попередньому тренуванню перекладача транскодувати текст оригіналу у текст перекладу. Такий тип співвіднесення мовних структур у свідомості перекладача трапляється найчастіше. У перших двох випадках при аналізі ступеня інтерференції можна припустити, що вона часто набуває рис свідомого уподібнення вихідного та цільового текстів, оскільки перекладач у повній мірі усвідомлює який мовний акт належить до тієї чи іншої мови. Третій тип білінгвізму, що притаманний перекладачеві є субординативно – змішаний. У цьому випадку перекладач часто не усвідомлює межі мовних структур при перекладі іноземною мовою та часто змішує її структури. При перекладі рідною мовою, перекладач не повною мірою розуміє

значення елементів мови оригіналу та несвідомо їх уподібнює. До цієї групи можна віднести білінгвів, що не є професійними перекладачами, чи не володіють повною мірою мовою, якою вони перекладають.

Усвідомлення ролі суб'єкта перекладу є визначальним для розуміння процесу інтерференції, оскільки “місцем, де відбувається мовний контакт, є індивід, що використовує мову” [1, с. 22]. Отже, процес інтерференції відбувається у мовній свідомості перекладача залежно від ступеня співвіднесення та співвіснування мов у тій свідомості.

Так, слід наголосити на двох складових явищах інтерференції в перекладі: процес інтерференції та результат інтерференції.

Процес інтерференції – процес конвергентного чи дивергентного відношення означників та означуваних двох мов у мовній свідомості перекладача, створення метатексту, що ґрунтується на тлумаченні перекладачем змісту вихідного тексту за допомогою іншомовних елементів.

Результат інтерференції – синтез метатексту у тексті цільової мови, перебудова структурних елементів тексту цільової мови, уподібнення означників тексту цільової та вихідної мов.

Розрізнення процесу та результату інтерференції у перекладі дає змогу зрозуміти механізм впливу однієї мови на іншу у процесі перекладу, дослідити фактори, що впливають на характер перебудови та розрізнити лінгвістичні, екстралінгвістичні фактори, що впливають на аналіз тексту перекладу та дослідити ступінь сприйняття читацькою аудиторією текст перекладу.

Ця стаття зосереджує свою увагу на дії міжмовної інтерференції в художньому перекладі. Ми стоїмо на засадах того, що в процесі художнього перекладу слід стверджувати про те, що міжмовна інтерференція суто негативне явище неприпустимо, а доречніше говорити про її функціональний вимір. Функціональність міжмовної інтерференції полягає у тісному контакті мовних систем у процесі перекладу, що дозволяє нам аналізувати уподібнення двох мовних структур у тексті перекладу.

У даній статті мова йтиметься про переклад п'єси В. Шекспіра “Король Лір” Василем Баркою. Необхідно зазначити, що Барчин переклад у повному обсязі демонструє прояв функціональності міжмовної інтерференції та доводить нам про те, що інтерференція часто прикрашає текст перекладу, робить його точнішим, виражає інтенцію мови, зберігає особливості стилістики та мовлення тексту оригіналу в тексті перекладу.

Отже, проаналізуємо переклад п'єси “Король Лір” Василем Баркою.

Лір розлючений немилістю від своїх служників, вірить Кентові, який один присягає королю на вірність. Блазень намагається підкупити Кента, доводячи йому, що той обрав не того господаря. Лір вступається за Кента перед Блазнем. Блазень намагається довести Ліру, що можна все купити на цій землі за гроші в тому числі і Кента.

Then 'tis like the breath of an unfee'd lawyer; you gave me nothing for't. <i>Can you make no use of nothing, nuncle?</i> [5, с. 22]	Тоді це марне, як слово непідплаченого юриста – ти мені не дав нічого за це. <i>Чи не вдієш ужитку з нічого, дядечку?</i> [3, с. 34]
---	---

Цей приклад демонструє використання граматичної інтерференції. Вираз “make use of” В. Барка переклав буквально українською мовою, перенісши структуру англійського виразу в українську мову “вдіяти ужитку з”. В. Барка очужинює цей вираз, отже, такою неконвенційністю намагається актуалізувати мову Шекспіра в українській мові. З іншого боку, в українській мові існують вирази-відповідники цьому виразу. Зокрема, М. Рильський використав один із них: “А чи можеш ти здобути яку користь із нічого, кумцю?” [2, с. 30]. Використання того чи того способу перекладу залежить від стратегії, що обрав перекладач. Обидва способи перекладу мають право на життя і несуть певну функціональність. В. Барка очужує переклад, роблячи його складним для сприйняття,

таким чином “ошекспірює” текст перекладу. На противагу, М. Рильський використовує існуючий багатий потенціал української мови в перекладі.

Лір не розуміє причину такого ставлення до себе. Блазень його постійно висміює, дочка говорить, що він розбещив королівство, і його тепер ніхто не слухається. Лір питає у дочки:

Your name, fair <i>gentlewoman</i> ? [5, с. 24]	Як звать вас, гожа <i>вельмпані</i> ? [3, с 36]
---	---

Лексема “gentlewoman” вжита тут з іронією. Дочка Гонерілья намагається видати себе за володарку королівства, наче чоловік. Вона розмовляє з батьком наче господар, тоном чоловіка-господаря. У лексемі “gentlewoman” поєднання двох коренів слів “gentleman” та “woman”, тобто вельможна жінка. В. Барка переніс цей прийом словотвору в текст перекладу, створивши неологізм “вельпані”. Лексико-семантична інтерференція в цьому випадку виконує функцію передачі іронічної конотації та точності перекладу тексту оригіналу.

М. Рильський уникнув передачі іронії, переклавши “*Як ваше ім'я, прекрасна дамо?*” [2, с. 32]”

Г. Рапоні теж вдало з'єднав два корені, створивши в італійській мові неологізм: “*Il vostro nome, bella gentildonna?*” [4, с. 25] В італійській мові прикметник “gentile” має значення люб'язний, ввічливий, охайний, благородний. Значення англійського прикметника “gentle” та італійського прикметника “gentile” в поєднанні із іменником man/uomo або woman/donna” співпадають, оскільки в італійській мові існує відповідник до англійського іменника “gentleman” – “gentiluomo”. Перекладач переніс словоформу в текст перекладу.

Гонерілья продовжує знущатися словесно над батьком, принижує його:

This admiration, sir, is <i>much o' the savour</i> Of other your new pranks. I do beseech you To understand my purposes aright: As you are old and reverend, you should be wise [5, с 27].	Цей подив – <i>дуже з пахощу</i> того, що в інших вибриках від вас. Прошу – дорозуміти ціль мою поправно. Як ви старі й честимі, треба бути мудрим [3, с. 38].
--	--

У цьому прикладі ми спостерігаємо дію лексико-граматичної інтерференції. Вираз “to be much of the savour of” В. Барка переклав буквально, обираючи пряме значення лексеми “savour” – запах, пахощі, смак: “дуже з пахощу того, що”. Лексема “savour” окрім вищенаведених значень має також ряд метафоричних значень: суть, сенс, значення, ядро чогось – “the savour of the deed” – “суть вчинку”. В. Барка точно передав неповагу дочки до батька, негативну, іронічну конотацію. До того ж, перекладач калькує граматичну структуру англійського виразу в українській мові. “much of smth” – “дуже з чогось”. Лексико-граматична інтерференція в цьому випадку виконує функцію збереження конотації оригіналу в тексті перекладу, збереження своєрідності мовлення тексту оригіналу.

Г. Рапоні використав аналогічний прийом перекладу: “*Questa vostra vanezza, mio signore, sa molto del medesimo sapore d'altre vostre recenti stramberie* [4, с. 27]”.

М. Рильський перефразував репліку Гонерільї у більш конвенційний вираз української мови: “Цей милий запит *якнайбільш пасує до жартів, що злюбили ви тепер*” [2, с. 36].

Король Лір поїхав від Гонерільї з надією, що інша дочка зрозуміє його. Вона наказала написати листа сестрі, щоб попередити ту, що їже батько. Олбені, вражений хитрістю Гонерільї, каже їй:

How far your <i>eyes may pierce</i> I can not tell:	У вас аж як завдальшки <i>зір січе</i> , сказати не
---	---

Striving to better, oft we mar what's well [5, с.30].

можу. З-за ліпшого калічим часто – добре [3, с. 42].

У цьому прикладі В. Барка створює новий фразеологічний вираз “зір січе”. В англійській мові “one’s eyes pierce through smth” має значення пронизувати поглядом, вдивлятися, дивитися крізь щось. Дієслово pierce має декілька значень, в тому числі значення сікти, як перше значення. Перекладач обрав перше пряме значення цього дієслова і вжив його у поєднанні з іменником “зір”, таким чином розширивши дистрибуцію дієслова “сікти”. Лексична інтерференція в цьому випадку призвела до створення нового фразеологічного виразу завдяки розширенню дистрибуції дієслова “сікти” через калькування оригінального виразу англійської мови в українську.

М. Рильський ужив конвенційний фразеологізм української мови: “*Не можу зміркувати куди ти саме поглядом сягаєш*” [2, с. 38].

Друга дія починається з діалогу Едмунта і Курана. Куран розповідає тому, що Корнвол і Регана будуть у батька цієї ночі:

You have heard of the news abroad;
I mean the *whispered* ones, for they are yet
but
ear-kissing arguments [5, с. 32]?

Чи чули новини навкруг? Маю на увазі *шептани*, бо то покищо *поцілуйство вуха про речі* [3, с. 44].

У цьому прикладі чітко простежується дія граматичної інтерференції. Англійський Participle II “whispered”, що відповідає українському дієприкметнику пасивного стану, у функції означення у препозиції до займенника “ones” у функції прямого додатка, що є нормою граматичної будови в англійській мові, перекладений українською мовою зі збереженням в ній як позиції так і функції даного дієприкметника пасивного стану, що є порушенням граматичної норми української мови. В українській мові дана граматична реляція перекладається за допомогою складнопідрядного речення “новини, що їх шепочуть”, або “новини, що люди шепочуть”. У цьому випадку граматична інтерференція направлена на актуалізацію особливості будови мови оригіналу в мові перекладу, тобто очужинення граматичної будови української мови. На нашу думку, такий прийом перекладу із застосуванням граматичної інтерференції виконує функцію більш точної граматичної передачі тексту оригіналу зі збереженням особливості мовлення автора оригіналу, в цьому випадку мови Шекспіра.

На противагу В. Барці, М. Рильський переклав цю граматичну структуру конвенційним граматичним зворотом української мови, тобто складнопідрядним реченням, дотримуючись правил граматичної будови української мови: “*Чи чули ви новину? Я кажу про ті новини, що про них тим часом говорять пошепки*” [2, с. 40].

Наступний приклад яскраво демонструє дію лексико-граматичної інтерференції. Англійське словосполучення “ear-kissing arguments”, що має структурно таку будову: N+PI+N (Іменник+дієприкметник+іменник) з опорним іменником argument та означенням “ear-kissing” у препозиції перекладено зі збереженням граматичної функції окремих елементів словосполучення, а саме: ear-kissing поза словосполученням має таку будову: N+Nv (іменник +віддієслівний іменник), де віддієслівний іменник виконує функцію атрибута до іменника в постпозиції. В. Барка переклав це словосполучення як “поцілуйство вуха”, де члени словосполучення зберігають свої функції у тексті перекладу, зі зміною позиції членів у словосполученні. Отже, залежно від опорного слова, та від одиниці перекладу це словосполучення має зовсім різні реляції. Це словосполучення згідно граматичної будови англійської мови перекладається складнопідрядним реченням не залежно від одиниці перекладу та опорного слова словосполучення. Перекладач переніс у текст оригіналу як граматичну будову, так і лексичне наповнення цього

словосполучення. Так, В. Барка створює нове метафоричне словосполучення в українській мові шляхом лексико-граматичної інтерференції.

Едмунд чує, що його батько наближається і мусить вдавати напад на Едгара, аби показати, що ворогує з ним. Едмунд промовляє Едгару:

<p>I hear my father coming: pardon me: In cunning I must <i>draw my sword upon you</i> <i>Draw</i>; seem to defend yourself; now quit you well. Yield: come before my father. Light, ho, here! Fly, brother. Torches, torches! So, farewell [5, с. 34].</p>	<p>Я чую, батько мій надходить. Вибач! Вдаючи, <i>мушу меч тягти на тебе</i>. <i>Тягни</i>, мов захищаєшся. Вчини на відсіч. Здавайсь! Відходь раніш, ніж батько тут. Світить, агей, сюди! Тікай же, брате. – Смолоскипів! – Будь здоров [3, с. 45].</p>
---	--

У цьому прикладі простежується випадок застосування лексико-граматичної інтерференції у перекладі. Фразеологічний вираз “draw one’s sword upon” має відповідник в українській мові: оголошувати війну комусь, витягти меча, наставити меча на когось, піднімати меча на когось. До того ж, дієслово українського відповідника-фразеологізму має доконаний вид, на відміну від англійського дієслова в цьому фразеологізмі “draw one’s sword” має недоконаний вид. Перекладач переніс ознаки недоконаності дієслова у фразеологізмі в українській переклад: “тягти меч на когось”. В.Барка зберіг лексичне та граматичне наповнення фразеологізму, залишивши його в первинному вигляді.

М. Рильський використав конвенційний відповідник в українській мові, використовуючи мовний потенціал: “Я мушу задля хитрощів підняти меча на тебе” [2, с. 42].

Глостер виражає Едмунду свою лють до Едгара, каже, що немає йому місця від нього сховатися:

<p>By his authority I will proclaim it, That he which finds him shall deserve our thanks, Bringing the <i>murderous coward</i> to the stake; He that conceals him, death [5, с. 35].</p>	<p>Від владности його проголошу: хто зловить збіга, буде в наших дяках, <i>підступця вбивного</i> на плаху вівши. А хто його сховає – смерть [3, с. 46].</p>
--	--

У цьому прикладі можна побачити дію граматичної інтерференції. Атрибутивне словосполучення англійської мови “murderous coward”, де прикметник *murderous* виступає в функції атрибута до іменника *coward*, перекладене В. Баркою атрибутивним словосполученням “підступець вбивний”, при чому створюється прикметник-неологізм “вбивний”. Прикметник “вбивний” має за дериватив дієслово “вбивати” (*murder*). Англійський прикметник “murderous” відноситься до істоти, що має кровожерливу, жорстоку, смертоносну силу. Конвенційний український прикметник, що походить від дієслова “вбивати”, “вбивчий”, може стосуватися також і неістоти (вбивча сила, механізм, енергія), тому необхідно було створити прикметник з іншою дистрибуцією. На нашу думку, В. Барка вдало підібрав прикметникову форму дієслова “вбивати”, до того ж зберігши при цьому в перекладі граматичну будову словосполучення: прикметник “murderous” = murder + ous (*murder* – вбивати істоту), “вбивний” = вбив + н + ий (вбивати – як істоту, так і не істоту). Граматична інтерференція полягає в цьому випадку у збереженні граматичної будови словосполучення оригіналу у перекладі і перенесення граматичної форми прикметника оригіналу та його дистрибуцію у текст перекладу. У результаті граматичної інтерференції створився прикметник-неологізм із новою

дистрибуцією “вбивний”, що відповідає дистрибуції англійського прикметника “murderous”.

М. Рильський у перекладі цього словосполучення використовує регулярний конвенційний відповідник української мови: “Хто *лиходія* *приведе* *страшного* на кару до ганебного стовпа” [2, с. 43].

Проаналізовані вище уривки перекладу п’єси є свідченням того, як інтерференція набуває функціональності в процесі художнього перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайнрайх У. Языковые контакты / Уриэль Вайнрайх. – К.: Вища школа, 1979. – 260 с.
2. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах. Том одинадцятий: Поетичні переклади / Максим Рильський. – Київ: Наукова думка, 1985. – 343 с.
3. Шекспір В. Король Лір. / Перекл. з англ. В. Барки. – Штутгарт – Нью Йорк – Оттава: На горі, 1969. –С. 65.
4. Shakespeare W. Re Lear. / Traduzione G. Raponi. – Milano: C.I.R.S.A., 2000. – 169 p.
5. Shakespeare W. King Lear. / Edited by K. Muir. – London and New York: Routledge, 1993. – 246 p.